

**ПОЧУТТЯ ОБОВ'ЯЗКУ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ НА ТЛІ ЇХНЬОГО СТАВЛЕННЯ
ДО ФІЛОСОФСЬКИХ ТА РЕЛІГІЙНИХ ІДЕЙ: РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ
СТУДЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ**

С. В. Кірієнко

викладач кафедри філософії, біоетики та історії медицини,
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Київ, Україна
socioauxmail18@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4100-6698>

[https://doi.org/10.34017/1313-9703-2026-1\(27\)-2\(28\)-135-141](https://doi.org/10.34017/1313-9703-2026-1(27)-2(28)-135-141)

Анотація

Сергій Кириєнко. Чувството за дълг на бъдещите медици в контекста на отношението им към философските и религиозните идеи: резултати от анкетно проучване сред студенти от Националния медицински университет “О. О. Богомолец”. Съдбата на различни идеи в историята на човечеството е наистина неочаквана. Неочаквани са както усъвършенстването (или просто промяната) на тяхното съдържание, така и историческите промени във възприемането на идеите от различни слоеве и групи от населението (професионални, възрастови, религиозни и др.). Идеите са много гъвкави и пластични. Дори когато съществуват определени причини, които „консервират“ съдържанието на някои идеи (например идеите на религиозното учение следва да останат непроменени), исторически все пак се променят тяхната интерпретация, разбирането за тях, както и тяхната обществена или идеологическа роля. Историята почти не познава постоянство и неизменност. Променливо и непостоянно е прилагането на най-устойчивите по своето съдържание идеи. Религията е носител и разпространител на идеи, които според религиозното тълкуване трябва да бъдат неувязими за промяна: религиозните мислители се обръщат към вечния надприроден извор на религиозните идеи. Но религиозните идеи също претърпяват някои промени. Така учението на Тома Аквински се е смятало за имащо надприроден извор, а самият мислител е получил в Католическата църква не само статута на светец, но и титлата „ангелски доктор“, което е предполагало невъзможността за усъвършенстване на идеите на томизма. Но в рамките на самата Католическа църква възниква неотомизмът: необходимостта от промени и усъвършенстване, ако не на самото учение, то поне на неговото разбиране и тълкуване, се оказва по-силна от привидната стабилност, обусловена от неговото предполагаемо надприродно съвършенство. Нови течения и нови учения възникват в най-различни религии – както западни, така и източни, дори там, където новото изглежда невъзможно. Ето защо не само промените, но и историческата стабилност на определени възгледи, определени идеи е проблем, който изисква осъзнаване. Така по-голямата част от студентите по медицина съвсем неочаквано отказаха (по време на анкетно проучване, посветено на въпросите за религията, нейното разбиране и отношението към нея) да определят „дълбоките философски идеи“ на религиите като остарели. Фактът, че предмет на обсъждане бяха именно философските идеи на религиите, допълнително изостря проблема, тъй като философията често е, наред с други неща, сфера на рационална дискусия, която, за разлика от свещените учения, непрекъснато се променя и усъвършенства. Това проучване е посветено на описанието на такъв неочакван статистически резултат и се опитва да направи заключения от него.

Ключови думи: философия, религия, светоглед, етика, медицина, дълг

Анотація

Кірієнко С. В. Почуття обов'язку майбутніх медиків на тлі їхнього ставлення до філософських та релігійних ідей: результати анкетного опитування студентів Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. Доля різних ідей в історії людства є справді неочікуваною. Неочікуваними є як вдосконалення (або просто зміна) їхнього змісту, так і історичні зміни у сприйнятті ідей різними прошарками і групами населення (професійними, віковими, релігійними тощо). Ідеї є вельми гнучкими і пластичними. Навіть якщо існують певні причини, що "консервують" зміст деяких ідей (незмінними, наприклад, повинні бути ідеї релігійного вчення), все одно – історично змінюється інтерпретація цих ідей, їх розуміння, їхня суспільна чи ідеологічна роль. Історія майже не знає постійності та незмінності. Змінним та непостійним є застосування найстабільніших за змістом ідей. Релігія є носієм і поширювачем ідей, що, за релігійним тлумаченням, повинні бути невразливими до змін: релігійні мислителі апелюють до вічного надприродного джерела релігійних ідей. Але й релігійні ідеї зазнають деяких змін. Так, вчення Фоми Аквінського вважалось таким, що має надприродне джерело, а сам мислитель отримав у католицькій церкві крім статусу святого, ще й титул "ангельського доктора", що передбачало неможливість покращення ідей томізму. Але в межах самої католицької церкви виникає неотомізм: необхідність змін та удосконалення якщо не самого вчення, то його розуміння і тлумачення виявилась сильнішою за нібито спричинену надприродною досконалістю стабільність. Нові течії, нові вчення виникають у найрізноманітніших релігіях – як західних так і східних, виникають там, де нове здається неможливим. Тому не тільки зміни, але й історична стабільність певних поглядів, деяких ідей – є проблемою, що потребує усвідомлення. Студенти-медики своєю більшістю вельми неочікувано відмовились (під час опитування з питань релігії, розуміння і ставлення до релігії) визнати "глибинні філософські ідеї" релігій – застарілими. Те, що йшлося саме про філософські ідеї релігій – ще загострює проблему: адже філософія часто є, крім усього іншого, сферою ще й раціональної дискусії, яка, на відміну від священних вчень, спричиняє та переживає безперервні зміни і вдосконалення. Дана розвідка присвячена опису такого неочікуваного статистичного результату і спробам роботи висновки з нього.

Ключові слова: філософія, релігія, світогляд, етика, медицина, обов'язок

Abstract

Serhii Kiriienko. The sense of duty of future doctors against the background of their attitude to philosophical and religious ideas: results of a questionnaire survey of the Bogomolets National Medical University students. The fate of various ideas in the history of mankind is truly unexpected. Unexpected are both the improvement (or simply change) of their content and historical changes in the perception of ideas by different strata and groups of the population (professional, age, religious, etc.). Ideas are very flexible and plastic. Even if there are certain reasons that "preserve" the content of some ideas (for example, the ideas of religious teachings should be immutable), the historical changes still may occur in the interpretation of these ideas, their understanding, their social or ideological role. History almost does not know permanence and immutability. The application of the ideas with most stable content is variable and unstable. Religion is the bearer and disseminator of ideas that, according to religious interpretation, should be invulnerable to change: religious thinkers appeal to the eternal supernatural source of religious ideas. But religious ideas also undergo some changes. Thus, the teachings of Thomas Aquinas were considered to have a supernatural source, and the thinker himself received in the Catholic Church, in addition to the status of a saint, the title of "angelic doctor", which implied the impossibility of improving the ideas

of Thomism. But within the Catholic Church itself, neo-Thomism arose: the need for change and improvement, if not of the teachings themselves, then of their understanding and interpretation, the need of which turned out to be stronger than the stability allegedly caused by supernatural perfection. New trends, new teachings arise in a wide variety of religions - both Western and Eastern, they arise even where the innovations seem impossible. Therefore, not only changes, but also the historical stability of certain views and ideas is a problem that requires awareness. Medical students, in their majority, quite unexpectedly refused (during a survey on religion understanding and attitude towards religion) to recognize the "deep philosophical ideas" of religions as outdated. The fact that it was precisely the philosophical ideas of religions that were discussed further exacerbates the problem: after all, philosophy is often, among other things, a sphere of rational discussion, which, unlike sacred teachings, causes and experiences continuous changes and improvements. This survey is devoted to describing such an unexpected statistical result and attempts to draw conclusions from it.

Keywords: philosophy, religion, worldview, ethics, medicine, duty

У 2026 році серед студентів НМУ було проведено опитування щодо їх ставлення до релігії – до вельми різних аспектів і впливів цього справді складного соціального явища. Дослідників вельми цікавило, зокрема, як у наш напружений, непростий час самі студенти-медики бачать, відчувають, оцінюють присутність та важливість релігії серед мотивуючих причин ретельного й добросовісного ставлення до їх майбутньої професії. Позаяк релігія існує прямо зараз і відіграє важливу суспільну і суспільно-психологічну роль, фактор релігії лише умовно можна назвати "старовинним". Але, з іншого боку: стійкість релігійних ідей перед руйнівною здатністю часу може дивувати і говорити на користь їх вивчення і практичного до них підходу, вираженого до них ставлення, розуміння їх глибинної ролі. Адже філософські та теологічні ідеї більшості сучасних впливових релігій були висловлені, сформовані вельми давно, у "сиву давнину", більше тисячі або й навіть двох тисяч років тому назад. Стійкість релігійних ідей має своє свідцтво у опитуванні сучасних студентів, а опитування дозволяє досліджувати гіпотези щодо причини й наслідків їх стійкості, невразливості до часу. Час називають образно, "великим руйнівником, суддею, реформатором". Стійкість перед силою часу різних речей потребує пояснення. Віруючі різних релігій пояснюють стійкість релігійних ідей перед дією часу тою обставиною, що релігія має опору у вічності, у надприродному світі. Історики релігії, невіруючі релігієзнавці, ті хто дотримується матеріалістичного підходу, можуть пояснювати стійкість релігійних ідей іншими чинниками. Речі, які проявляють слабку вразливість до дії часу, демонструють стійкість перед руйнівною здатністю "всепоглинаючої сили" часу заслуговують вивчення у будь-якому випадку: навіть, якщо за їх стійкістю не спостерігається, не знаходиться ніякої містичної таємниці.

Релігійні ідеї можуть мати відношення до світогляду сучасних студентів-медиків і дослідників цікавив характер цього відношення. Зокрема, особливу роль можуть відігравати релігійні мотиви у розумінні і дотриманні етичних норм. Медична практика (дуже часто, хоча й не завжди) була, є, і, зрозуміло, залишатиметься сферою підвищеної етичної гостроти, напруженості: без сумніву, саме ситуація хвороби і пов'язані з хворобою та з процесом лікування переживання людини провокують поглиблену, концентрованішу увагу до етичного змісту різних видів людських стосунків.

Взагалі, до етичних тем, пов'язаних з медициною при найбільш узагальненому вигляді, слід відносити принаймні чотири тематичні сфери:

1. Етичні міркування, переживання й установки пацієнта
2. Етичні міркування, переживання, мотиви (поведінки, вчинків), якості, орієнтири лікаря, також моральні вимоги з боку суспільства до лікаря – як до особистості і як до професіо-

нала

3. Етичні засади відносин між лікарем і пацієнтом, взаємодії лікаря та пацієнтів.

4. Етичні підстави організації медицини в цілому: найзагальніші етичні засади законодавства, що стосуються медицини, традицій і звичаїв, моральних кодексів ...

Дослідників, зокрема, серед багатьох інших питань, цікавило, як студенти визначають певні фактори, що можуть слугувати джерелом їх почуття обов'язку, їх добросовісності, готовності відповідати дещо підвищеним моральним вимогам суспільства до лікаря-професіонала. Адже якщо ми не можемо вимагати від медика вигідних суспільству особистісних рис, бо особистісні риси – плід довгого формування, виховання, багатьох ситуацій життєвого вибору, то ми можемо вимагати підвищену ретельність, обережність медика у етичних питаннях. Добросовісність для медика є частиною виконання професійних обов'язків. Яку роль у цьому можуть грати релігійні переконання?

Опитування проводилось з ініціативи та під керівництвом професора Іщук Н. В. силами викладачів кафедри. Було опитано 339 студентів. Анкета містила 43 різноманітних питань, що охоплювали широкий спектр проблем та були розраховані на те, щоб врахувати різний рівень “залученості” респондентів у релігійну тематику і якнайповніше відобразити погляди студентської молоді у питаннях (світоглядних, етичних, методологічних) пов'язаних з релігією, зокрема доступною мірою дослідити “зв'язок” між релігією та медициною у поглядах студентів: як вони бачать зв'язок релігії з медичною освітою і з майбутньою медичною професією. Зокрема, серед питань було присутнє питання 25. “25. Чи вважаєте Ви, що професійна діяльність медика подекуди передбачає моральні орієнтири, подібні до релігійних, таких як самопошвята, жертвовність, подвижництво?” Питання було сформульовано обережно: використано слово “подекуди”, бо ми не можемо вважати, що будь-яка діяльність медика (та й діяльність професіонала у будь-якій професії) передбачає високі стандарти моральності завжди і обов'язково. Але медицина належить до тих особливих професій, де почуття обов'язку і моральні стандарти мають (або, точніше, можуть іноді набувати) більше значення, суспільство висуває до медиків дещо вищі вимоги, ніж до представників багатьох інших професій.

Також у анкеті була присутня група з чотирьох однотипних питань щодо того, чи “застаріли” чотири різні ролі (чи атрибути) релігії у сучасному суспільстві – це питання 22a - 22d. Ми запитували респондентів: “22. Чи можна вважати, що в сучасному світі певні атрибути чи ролі релігії **втратили свою актуальність (застаріли)**?”:

22a. Обряди, зовнішні прояви релігії

22b. Психологічна роль релігії

22c. Ідеологічна роль релігії

22d. Глибинні філософські ідеї релігійних вчень (наприклад, ідея Вищої справедливості)

Крім інших завдань, автори проекту опитування ставили перед собою задачу “вловити” дух молодіжних настроїв. Чи є правдою, що у сучасному людстві стають менш важливими “серйозні” теми, глибинні світоглядні та філософські проблеми?

Результати відповідей на питання 22 та 25 представлені у наступних таблицях.

Таблиця 1. Відповіді респондентів на питання 25: “Чи вважаєте Ви, що професійна діяльність медика подекуди передбачає моральні орієнтири, подібні до релігійних, таких як самопошвята, жертвовність, подвижництво?”

Відповідь	Кількість	Відсоток (від тих респондентів, що відповіли на питання)
Так, обов'язково	57	17,12%

Швидше так, ніж ні	150	45,05%
Не можу визначитись	50	15,02%
Швидше ні	50	15,02%
Ні	26	7,81%
Всього	339	100,0%

Як бачимо, респонденти може не зовсім, але все ж очікувано обирають більшістю позитивні відповіді на поставлене питання, варіанти відповідей “Так, обов’язково” та “Швидше так, ніж ні”. Ці відповіді обрали 207 респондентів, або приблизно 62% з 339, що взяли участь в опитуванні. Найменше респондентів – 26 осіб обрали варіант “Ні”.

Таблиця 2. Відповіді респондентів на питання 22a - 22d: Чи можна вважати, що в сучасному світі певні атрибути чи ролі релігії втратили свою актуальність (застаріли)?

...

Відповідь	... 22a. Обряди, зовнішні прояви релігії	... 22b. Психологічна роль релігії	... 22c. Ідеологічна роль релігії	... 22d. Глибинні філософські ідеї релігійних вчень
Так, втратили актуальність (застаріли)	124	55	59	67
Скоріше втратили аніж ні	105	80	122	77
Скоріше ні, аніж втратили	77	119	100	117
Ні, не втратили актуальність (не застаріли)	29	76	51	71

(показана кількість респондентів, що обрали відповідь)

Найбільш очікуваним було те, що респонденти оцінюватимуть як застарілі “22a. Обряди, зовнішні прояви релігії”. Це очікування справдилось: 229 респондентів з 335, що відповіли на це питання, обрали перші два варіанти відповіді (“Так, втратили актуальність (застаріли)”, “Скоріше втратили аніж ні”) – трохи більше двох третин респондентів. Знов-таки застарілою більшість респондентів вважає “22c. Ідеологічну роль релігії”: 181 проти 151 особи, тобто приблизно 54,5% до 45,5%. А от “22b. Психологічну роль релігії” більшість респондентів не вважає застарілою: 195 осіб (або 57,5% тих, що відповіли) обирають відносно “Психологічної ролі релігії” варіанти або “Скоріше ні, аніж втратили”, або “Ні, не втратили актуальність (не застаріли)” (див. Таблицю 2).

Цей результат можна вважати очікуваним – дійсно, навіть налаштовані проти релігії мислителі не заперечують саме психологічної ролі релігії і нею пояснюють “живучість” релігійних уявлень та релігійних традицій на тлі науково-технічного прогресу, який, хоча й породжує уявлення, що вступають у суперечність з рядом давніх релігійних ідей, але не може замінити собою психологічну роль релігії.

Неочікуваним слід вважати наступний результат: більшість респондентів **не вважають** застарілими “22d. Глибинні філософські ідеї релігійних вчень”. Пропорція респондентів, що відмовляються вважати застарілими “Глибинні філософські ідеї релігійних вчень” до тих,

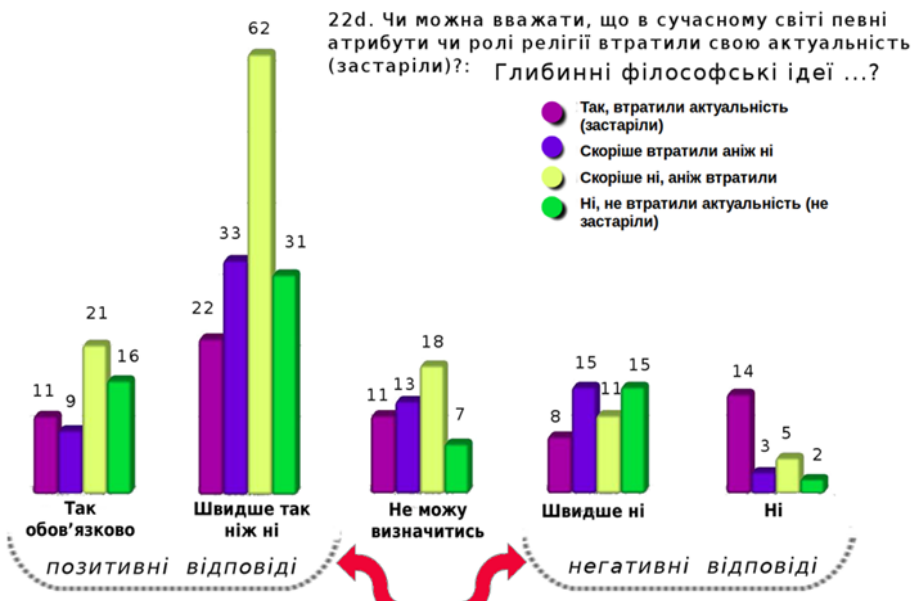
хто вважає їх застарілими, складає 188 до 144 осіб (або 56,6% до 43,4%).

Такий результат виглядає неочікуваним, з одного боку молодь взагалі не схильна звертатись до стародавніх ідей, з іншого боку, у свою чергу, стародавні філософські ідеї не схильні зберігатись так довго. Небайдужість молоді до філософських ідей (оцінка як не-застарілих) на тлі по-перше традиційної легковажності молоді, не-заглибленості молодого віку у роздуми, “поверхневість” сучасної молодіжної культури виглядає неочікуваною. Навіть ті люди, що проявляють цікавість до філософії з молодих років, стають зрілими філософами у вельми солідному віці, так Кант видав свій головний філософський трактат, “Критику чистого розуму”, у 57 років. Неочікуваним цей результат виглядає й з точки зору того, як ми сприймаємо прогрес знань в історії. Адже протягом історії найдавніші філософські ідеї значною мірою замінюються науковими знаннями... сама філософія прогресує, породжуючи нові філософські дисципліни, як, наприклад, філософія науки, чи сучасні філософські напрями, як, наприклад, психоаналіз (психоаналітична філософія). Тому сучасна молодь, занурена у сучасну культуру (включно інтелектуальну культуру) мала б оцінювати філософські ідеї, сформовані у далекому минулому як такі, що застаріли.

Однак, є один аспект стародавніх філософських ідей (до того ж релігійного походження) який може пояснити небайдужість до них молоді – майбутніх медиків. Справа у змістовній спорідненості медичної етики та релігійних етичних ідей (навіть, іноді, найдавніших). Як медицина так і релігія вимагають від особи підвищеного, напруженішого рівня етичних переживань і це може змістовно зближувати медичну етику та релігійну філософію і, відповідно, створювати ситуацію небайдужості до релігійних ідей серед студентської молоді медичного профілю.

Співставимо відповіді респондентів на питання 25, “Чи вважаєте Ви, що професійна діяльність медика подекуди передбачає моральні орієнтири, подібні до релігійних, таких як самопосягання, жертвність, подвижництво?” та питання “22d. Чи можна вважати, що в сучасному світі певні атрибути чи ролі релігії втратили свою актуальність (застаріли)?”: **Глибинні філософські ідеї релігійних вчень”**.

Малюнок 1. Взаємний вплив відповідей респондентів на питання 25 та питання 22d.

На малюнку кольорами позначені відповіді на питання 22d – чи застаріли стародавні філософські ідеї релігійного походження, а горизонтальна вісь зліва направо означає відповіді на питання 25 у порядку зменшення значимості моральних орієнтирів – від “Так, обов’язково” у крайній лівій позиції до “ні” у крайній правій.

Легко бачити, що серед тих респондентів, хто дає позитивні відповіді на питання 25 (відповіді “так, обов’язково” або “швидше так ніж ні”) кількісно значно переважають ті, хто одночасно заперечує застарівання давніх філософських ідей релігійного походження. Іншими словами, “не-застарілість” філософських ідей релігії корелює з уявленнями про підвищені моральні стандарти медичної професії.

Натомість, серед респондентів, що дають нейтральну або негативну відповідь на питання 25 (питання щодо моральних орієнтирів медичної професії) – приблизна рівність тих, хто заперечує застарівання глибинних філософських ідей релігії та тих, хто стверджує таке застарівання (з вельми невеличкою перевагою тих, хто вважає релігійні ідеї застарілими).

Можна стверджувати, що, принаймні, для частини сучасних студентів-медиків, ідеї, які ми за походженням визначаємо як релігійні і можуть сприйматись як вельми стародавні, – пов’язані із уявленнями про підвищені (або суворіші) моральні вимоги до професії медика.

© *Сергій Володимирович Кірієнко*